

értelemben befejezett múlttá, amelynek várakozásai ugyan rokonok az övéivel, de allegorizálásának eszkatologikus jelentéssége elmentes a kizökkentség üres szakralitásával. A SZÉLJEGYZET című vers mottóként idézi a SZÁLKÁK ars poeticaként is értelmezhető sorait („az istenek és köztünk ernyedő / fonal irányát olvasom”), majd egy a halál által kísértetiessé változtatott szobában nem csupán elszakad az emberek és az istenek közt Pilinszky-nél még ernyedten ugyan, de szakadásmentesen húzó-dó fonal, hanem maga a kapcsolat is eltolódik, kizökken (az istenek talán csak szélfúttá, kirojtosodott függönyök), és ha élnek is istenek e kísérteties térben, csak szánakozhatnak a halandók sorsán, és tehetetlenségüket panaszolhatják.

E térbe maga a húsvét is furcsa, idegen maskaraként vagy egyenesen kísértetként tér vissza. A KIRÁLYI NAP című vers látogatója, aki egy felismerhető budai villamosvonalon utazva fokról fokra alászáll a város infernális rétegeibe, és végigtekint birodalmán, mint egy király, fogadva a hajléktalanok, a megcsónkítottak, „a zöld reményhatáron” átszököttek abszurd üdvözlétét, távozván megváltoztatja és betöltetlenül hagyja „birodalmában” a húsvét ígértét: „Pedig: erre született, amikor minden / harang reményről beszélt; egy leszek közülük / mondta; de most mintha nagyiton át / nézné a szabad szemmel láthatatlan, / fürgé, földön csúszkáló lényeket.” A kötet egyik zárataként is olvasható A KARÁCSONYI VENDÉG című vers: vézna idegenje az infernális birodalmát, Budapestet bejáró királyhoz hasonlóan lép be minden évben egy család karácsonyi ebédjére, valójában azt sem lehet tudni, miért jön, nélküle mindenestre nem kezdődhet el a ceremónia, amelyet húsvéti vacsorává változtat. Ez a különös, kísérteties agapé azonban sem felszabadulást, sem megváltást nem hozhat: „Ő, aki asztalhoz vezetett minket, / asztalt bont, elmosogat, felmos. / A maradékot háromszáz hatvanöt részre / osztja, és köszönés nélkül távozik. / Ő a búnbak, depresszióink és viszályunk / kiváltó oka. Ő az áldozati bárány, fehér / abroszunkon otthagya vére pecsétfoltjait.”

A kötet másik, tulajdonképpeni zárlatában, A KÉSŐBBI SZEMÉLY című versben, amely a befejező CÁFOLAT cikluscím alatt egyedülként szerepel, a jövő kísértete, aki már „valaki másé”, végül minden eddigi beszédet, minden verssort visszavon, és a magáénak nevezi őket. E

kísértet történetét azonban, „akit *nem ismerek még*”, a könyv nem beszélheti el. Az eljövetelet ígérő vers valóban ígértet és remény marad, hogy az ő vendégsége mást hoz, mint a kötet szereplőit, valóban cáfolatot.

Schein Gábor

FAHÉJAS PIRÍTÓS

Györe Balázs: *Boldogkönyv*

Fekete Sas Kiadó, 2001. 117 oldal, 896 Ft

„Györe Balázs új könyve annak az Írnoknak a műve, aki felesége betegségének krónikájaként a kor szak betegségét örökíti meg.” (Sándor Iván találó szavait idéztem a szép, kemény táblás borítóról.) Megvallom, egy kicsit félve kezdtem forgatni ezt a könyvet a depresszióról – azt hittem, csak arról fog szólni. Belenézegtem, majd két szuszra végigolvastam. Azután elégedetten tettem le: tényleg *boldog* könyv. Hogy is lehet ez? Az író a legnehezebb megoldást választotta, arról beszél, ami közvetlenül és fájdalmasan érinti, ráadásul nem a távoli múlt eseményéről, hanem a folyamatos jelenéről. Ez a legnehezebb: átfőrnélni a friss, még meleg élményt. Különböző technikákkal élnek ilyen esetben az írók. Mostanában az egyik legdivatosabb a nyegleséget emelni álarcul vagy áltrehányással, ügyetlenkedéssel túllendülni a valóban nehéz formaalkotási problémákon, esetleg durvasággal elhessegetni az önveszélyes érzelmeket.

Itt semmi hasonló nem történik. Amit Györe művel, az az etikus írásmód. Kulcsmondata ez: „*Nem akarok csalni.*” (A művészetrel kapcsolatban etikusságot emlegetni igen kockázatos, félreérthető, de most mégsem tudok jobb kifejezést arra az egyetlen méltó írói törekvése, amely minden erőfeszítésével azon van, hogy organikus mű jöjjön létre, melyben sem az alulstilizáltság, sem a díszítés hamissága nem kap helyet.) Még egy, talán ijesztő jelző: *terápiás* alkotásról van szó. Születhet-e az (ön)gyógyítás szándékával érvényes irodalom? Úgy látszik, hogy a legkiválóbb írók esetében, akiket a *BOLDOGKÖNYV* szívesen idéz, igen: egy Thoreau, M. Lowry, F. Fitzgerald tolla alatt. Az

ilyen terápia rendkívüli írói erőt tételez fel, melynek az akaraterő is része. Úgy kell kiirtani mindenféle sajnálat legcsekélyebb nyomát is a szövegből, hogy ne ridegség keletkezzék a hiányból. Krónikásunknak van néhány elegáns kimunkált megoldása erre.

Mindenekelőtt az antimetaforikusság és a természetesség. Mikor például elmeséli, hogyan úszott be a Luppa-szigetnél a vízbe. Így ír: „*Ahogy haladtam beljebb, egyre beljebb, épp elhagytam a kis Luppa-szigetet, már hidegebb lett a víz, megfelelően hűsített. Hagytam magam sodorni. Ha esős, hűvös időben úsztam, akkor melegített a víz.*” Egyfelől igen erős asszociációs hatása van ezeknek a mindannyiunk életéből ismert érzéki élményeknek, másrészt a visszafogott pontosságának, mely megengedi, hogy saját feltutuló emlékeink rakódjanak rá a tulajdonképpen csak inspiratív, indukáló szövegre. Micsoda mándys puritánság itt, hogy a víz „*megfelelően hűsített*”. Többször leírja, hogy kerül a szép mondatokat, fél tőlük. Azt mondja: „*Ép mondatokat sem akarok írni. Olyan mondatokat akarok, mint a betegség. Roncs mondatokat.*” Majd kételyeiről számol be, hogy nem tud ilyeneket írni, nem lehet *beteg*en fogalmazni. „*Hegekkel legyenek tele a mondataim!*” – sóhajt fel. Hegek sincsenek a mondatok szintjén, vannak viszont a műben, amely mozaikos szerkezetű, gyakran hat-nyolc soros bekezdésekből áll, külön kis miniatűr epizódokból, tipográfiai-
lag is elválasztva egymástól. A cserepekre hulló életegész összeillesztett szövegdarabokban mutatkozik, mintha méretre szabott formákból borítaná ki immár megváltoztathatatlanul végérvényes öntvénymondait az író. Így ez az írásmód egyszerre kelti a darabosság hatását vagy a szétesés benyomását, másfelől a megbonthatatlanságát. Ezt a töredezett felszín a hangulati, érzelmi mélystruktúra tömbszerű vagy áradásszerű egysége, a szöveg viszonylagos stabilitása tartja össze.

Férjéről, feleségről van szó, a lányukról, aki verset ír; sétákról, sportokról, takarításról, limonádékészítésről, egy pusztuló, némileg elhanyagolt csobánkai kertről és az irodalomról, amely ugyanúgy része az elbeszélő minden napjainak, mint a valóságosnak nevezett élet. Sokan kedvenceinket olvashatjuk újra a BOLDOGKÖNYV-ben: a ROBINSON-t, Beckettet, Kosztolányit, Ottlikot, Tandorit. De nemcsak a vendég szövegek működnek motivikus kőtányag-

ként, élményhordozóként és rendkívül hatásos hangulati effektusokként, hanem azok a bizonyos *kistörténetek*: („*A Körös nevű kirándulóhajót szeretted. Óriási hullámokat csinált. Ringatta a kielt. Egyesek szerint ez a hajó csinálta a legnagyobb hullámokat a Dunán. Integtetnek a sétahajó fedélzetéről.* »Jön a Körös« – kiáltották a parton, és beszaladtak az emberek a vízbe.” Vagy: „*Boldog vagyok, mondta a lányom az előszobában a nyakamba borulva hajnali fél 4-kor, amikor hazajött végre és én fellélegeztem. Nem tudtam, hol van. [...] Az angoltanárával [...] mászkált a városban egész éjjel, mondta.* »Boldog vagyok!« Ennél a mondatnál be is fejezhetném ezt a könyvet. [...] Senkitől sem hallottam ezt a mondatot földi pályafutásom alatt. Nehezen aludtam el.”) Az ilyen előzmények nélküli és tovább nem szőtt jelenet nagy erővel és messzire sugárzik a könyvből. Györe Balázsnál sok ilyen részlet lüktet, élteti az epikát, amely a hagyományos cselekményről, jellemről veszteség nélkül mondhat le, mert mindezt mással pótolja, atmoszférával és a zenei szerkesztés varázsával.

Tulajdonképpen a természetnél fogva mindenkor jelen idejű vagy időtlen idillt mutatja, de szétterítve az időben, s így mégis alakulásában: Van egy múltbéli idő, evezésekkel, nyaralásokkal, olvasással. A fiatalság kora ez. Van egy jelen idő, az *egyetlen* szerelem ideje. („*Az az egyetlen szerelem, az unalom, a betegség, az elcsúnyulás és a másfelé való álmódás és az ezerszer szökni, menekülni akarás és mindig ottmaradás.*”) Az igazi szerelem: a fáradság, a kötelesség, a kintartás – ez válik irodalomká. „*Tartozom a feleségemnek ezzel a könyvvel. Sok mindennel [...] tartozom neki, de ezzel a könyvvel legfőképpen [...]. Tudnia kell, hogy amíg ő a betegágyában fekszik a kórházban, az alatt én megpróbálom boldoggá tenni. Megkísérlem. Neked írok. Én vagyok. Itt ülök az ágyad szélén [...]. Vigyázok rád.*” Mi-lyen komolyak és igazak azok a helyek, ahol az írói lét feltételeként beszél a krónikás a társról, aki van, de nem zavar, aki „*békén hagy*”, hogyha az alkotómunka körülményeinek megteremtése szükségeltetik, a csönd, a magány. Nagy szavak helyett ilyen meghatott dicséret hangzanak el: „*Engem a feleségem sohasem bántott, piszkált, mindig békén hagyott.*” A harmadik síkja az idillnek a lehetséges, a jövőbe vetített. Ez a remény, a várt gyógyulás ideje. A három síkon megjelenített idill nosztalgikus, erősen érzelmelteli és indulatos elbesz-

lést hoz létre. De ez a megzabolázott indulat, halk szó erős esztétikai feszültséget hordoz, a robbanás előtti csönd fenyegetését.

Tematikai és hangulati váltások vibrálnak, néha egy-két mondaton belül is, az ironikus-tól a tényyszerűn keresztül a filozofikusig és tovább. Például abban a részben, amelyet így kezd: „*Vájon megvan-e még talpam nyoma a csobánkai asztalon? Meg kellett néznem valamit a legfelső polcon, ezért föl kellett állni az íróasztalomra.*” Ekkor eszébe jut egy álom egy téli turistaházról, ahol sílécek, botok vannak, kesztyűk és sapkák az asztalon, hangos beszéd. És a következő pillanatban dokumentumhűségű leírás következik (az OSZK Fölőpéldány Központ-járól, ahol napi hatórás állást kapott az elbeszélő), nevekkel, dátumokkal, számokkal.

Györe Balázs a szerkesztő, műfordító, irodalomszervező, a lírikus, a prózaíró, a szuggesztív előadó hatások és belső fejlődés útján csiszolta ki alkotásához kezdetektől közel álló stílusát és műfaját: a morálfilozófiai meditatív naplót. (A kilencvenes évek második felétől keletkezett prózái e jellegben íródtak, s cikluszerűen kiegészítik egymást.) Ebben az individuális műfajban mégis valami nagyon is a levegőben lévő közös dologról szól. Mintha volna nemzedéki vagy talán szélesebb korosztályt jellemző életérzés, mely a defenzívába kényszerült, tanácstalanná vált értelmiségi réteg sajátja. Azoké, akik az érzelmi-intellektuális szférában léteznek igazán, a társadalmi cselekvéstől, sőt érdeklődéstől is megcsömöröltek, de konokul és halkan, passzív rezisztenciával tüntetnek a személyiség pszichikai-etikai-esztétikai szabadságáért. Ez a mai hazai rosszkedvű réteg irodalmi-művészeti önkifejezéseiben mintha az egykori amerikai beat-nemzedék situációját élné meg, s hozzájuk hasonlóan már legfeljebb a benső hiányok és diszharmóniák felszámolására törekszik. Ebből természetesen adódik a köznapi, a privát szféra, a családi kapcsolatok centrumba emelése, a természethez való visszatalálásnak, a kötelesség parancsának, az egészség-betegség állapotának tematizálása.

Az amerikai minimalista irodalommal szinkron jelenségként értékelhetjük Györe Balázs prózáját, mely korszerű és magas színvonalú kifejeződése a fenti világérzékelésnek. Az sem véletlen, hogy ő maga az egykori *Üvöltés-nemzedék* írásairól többször mint erős inspirációról

vall, s ars poeticus utalásai, palimpszesztjei a Hemingway–Kerouac–Carver vonulattal hozzák rokonságba. Meghökkenítő és természetes, ahogyan a nehéz, személyes élet kis pillanatonként történő rögzítésével műtereppe válik, és sorsszerűen összetalálkozik vagy egy úton jár az írói vonzalmakkal. Györe persze elvileg bármi másról is írhatna, de őt a nem jelképesen értett betegség téma érinti meg kikerülhetetlenül, a gyógyulás és művészet egymásra vetített értelmezése és „*az egyetlen valóságos dolog [...] a kötelességek elmulasztása miatti bűnhődés*” problematikája.

Emlékezetes motívum a könyvben a *fahéjas piritós*. Az egyik Salinger-storyból tudja meg az író-elbeszélő, hogy létezik ez az étel, és amikor kipróbálják, nagyon ízlik nekik. Nem tudom, milyen a fahéjas piritós, de sejtem, hogy finom, valami visszafogottan gazdag íz, fűszeres és rejtélyes, és akik ezt fogyasztják, egy időre békességben vannak önmagukkal és a világgal.

Doboss Gyula

HAZA A MAGASBAN

*Szávai Géza: Székely Jeruzsálem
Pont Kiadó, 2000. 448 oldal, 4800 Ft*

Hanghordozását tekintve egységes, témaválasztásában és -kezelésében viszont jócskán széttartó könyv Szávai Géza SZÉKELY JERUZSÁLEM-e. Másképpen mondva: megköveteli a maga jóindulatú olvasóját, akinek szemében e könyv moralizáló alapszólama meggyőzően szavatul a sokszor önkényesen kanyargó téma-variációkért, azok gyakran kényes stílári helyi értékéért. Az „*esszéregénynek*” keresztelt vas-kos munka morális fenéksúlyát aktualizálható – s szerzőnk által folyton aktualizált – földrajzi-történelmi minta adja: a székely szombat-sokat (olykor, nem mindig) elfogadni képes, a vallási és (olykor, nem mindig) nemzetiségi toleranciára épülő s így mellérendeléses szerkezetű erdélyi „*tündérvkert*” képlete. S a mai „*egyesülő Európának*”, Szávai szerint, mintát nyújtó alapvízió műfaji és tematikus leágazásai teszik ki a kötet negyedfélszáz oldalát. De